Drukte op het erf!

Multifunctionaliteit als brug tussen landbouw en leefomgeving

Het boerenbedrijf bruist. Naast voedselproductie, zetten steeds meer agrariërs de deuren open voor nieuwe verbindingen met natuur, zorg, recreatie, educatie en gemeenschap. Niet alleen grondstoffen en goederen, ook diensten en deugden dus. Multifunctionele landbouw beweegt daarmee van marge naar mainstream. Wat kunnen we leren van boeren die dagelijks de brug slaan tussen landbouw en leefomgeving? En welke kansen biedt de Omgevingswet om die ontwikkeling - letterlijk en figuurlijk - meer ruimte te geven?

Door: **Katja Nagelkerke & Joks Janssen**

Op steeds meer plekken in het landelijk gebied verschiet het boerenerf van kleur. Naast bedrijven die zich primair richten op voedselproductie, ontstaan zorgboerderijen, boerderijwinkels, recreatiebedrijven, educatieprojecten, ontmoetingsplekken en vormen van agrarisch natuur- en landschapsbeheer. De omschakeling naar een multifunctioneler bedrijf ontstaat niet alleen uit passie en idealen, maar ook omdat boeren zoeken naar nieuwe manieren om hun erf toekomstbestendig te maken in een omgeving en markt die snel verandert.

De maatschappelijke druk op het landelijk gebied groeit. In ons drukbevolkte land neemt de behoefte toe aan schoon water, biodiversiteit, klimaatadaptatie, recreatie en zorgvoorzieningen. Dat roept de vraag op hoe landbouw beter verbonden kan worden met zowel de leefomgeving als de leefwereld van mensen: het landschap waarin zij wonen en met de waarden, tradities en gemeenschappen die daaraan betekenis geven. Ondertussen is één van de grootste struikelblokken in de overstap naar multifunctionaliteit, de strakke wet- en regelgeving rondom het verbreden van het boerenbedrijf.

Daar komt de Omgevingswet in beeld. Want multifunctionele landbouw vraagt niet alleen andere vormen van ondernemerschap en nieuwe verdienmodellen, maar ook een andere manier van kijken naar de inrichting van het landelijk gebied - één waarin functiemenging, gebiedsgericht maatwerk en nieuwe verbindingen tussen landbouw, landschap en gemeenschap centraler komen te staan.

Over Katja Nagelkerke

Als socioloog is Katja altijd geïnteresseerd in wat mensen beweegt. Daarom houdt ze zich als adviseur-onderzoeker bij Het PON & Telos bezig met het inbrengen van mensperspectief in ruimtelijk-fysieke en bestuurlijke vraagstukken. Door praktijkkennis te combineren met wetenschappelijke inzichten werkt ze aan antwoorden en adviezen voor overheden en gemeenschappen.

Over Joks Janssen

Joks werkt op het snijvlak van kennis, beleid en praktijk aan de grote ruimtelijke transities van onze tijd. Vanuit Het PON & Telos is hij actief in de Academische Werkplaats *(Be)sturen op Brede Welvaart* (Tilburg University). Daar zoekt hij naar manieren om economie, ecologie en samenleving met elkaar in balans te brengen.

Wat is multifunctionele landbouw?

Hoewel de term multifunctionele landbouw, kortweg MFL, relatief nieuw is, is het idee erachter dat niet. Al eeuwen combineren boeren voedselproductie met andere functies op het bedrijf en in het landschap. Boerenbedrijven waren lange tijd gemengd van aard, met verschillende neventakken en aanvullende inkomstenbronnen. Agrarische bedrijvigheid werd bijvoorbeeld gecombineerd met huisnijverheid, recreatie of kleinschalige dienstverlening. Daar zat vaak ook een economische logica achter: spreiding van kansen en risico's.

De hedendaagse multifunctionele landbouw bouwt voort op die traditie van verwevenheid tussen landbouw en leefwereld. Tegelijkertijd is zij ook een reactie op de ontwikkeling van de naoorlogse, sterk gespecialiseerde en productiegerichte landbouw. Waar landbouwontwikkeling lange tijd vooral gericht was op schaalvergroting, efficiëntie en productieverhoging, groeide vanaf de jaren tachtig en negentig de kritiek op de schaduwkanten van deze modernisering. Landbouwoverschotten, mestproblematiek, verlies aan landschappelijke kwaliteit en de toenemende druk op gezinsbedrijven maakten duidelijk dat het dominante landbouwmodel ook maatschappelijke en ecologische grenzen kende.

> *Vandaag heeft meer dan een derde van de Nederlandse agrarische bedrijven andere activiteiten ontwikkeld naast de primaire landbouwtak.*

Ondertussen groeide de vraag naar andere maatschappelijke behoeften: schone lucht, voldoende water, droge voeten, verminderen van de zorgdruk, plekken om te recreëren. Tegen die achtergrond ontstond – in wetenschap, beleid en praktijk - hernieuwde belangstelling voor de bredere maatschappelijke functies van het boerenerf en voor nieuwe verbindingen tussen landbouw, landschap en samenleving (zie onderstaande definitie).

Wat lange tijd een nicheontwikkeling was, is inmiddels uitgegroeid tot een serieus en zichtbaar onderdeel van het Nederlandse landbouwsysteem. Vandaag heeft meer dan een derde van de Nederlandse agrarische bedrijven andere activiteiten ontwikkeld naast de primaire landbouwtak. Vooral agrarisch natuurbeheer komt veel voor, maar ook zorglandbouw, recreatie, boerderijeducatie en streekverkoop groeien.

De definitie van multifunctionele landbouw

Het begrip multifunctionele landbouw werd begin jaren negentig geïntroduceerd, onder meer tijdens de VN-conferentie over milieu en duurzame ontwikkeling in Rio de Janeiro (1992). Het was een reactie op de mondiaal groeiende zorgen over de ontwikkeling van het platteland. Niet alleen voedselproductie kwam centraal te staan, maar ook thema's als biodiversiteit, leefbaarheid, voedselveiligheid en landschapskwaliteit. Daarmee groeide het besef dat landbouw méér produceert dan alleen voedsel.

De OECD omschreef multifunctionele landbouw begin deze eeuw als een vorm van landbouw die naast voedselproductie ook publieke en private diensten levert, bijvoorbeeld in de vorm van natuurbeheer, waterbeheer, recreatie, zorg of educatie. De kern is niet hoeveel 'nevenactiviteiten' een boer ontplooid, maar de maatschappelijke meerwaarde die zijn of haar bedrijf toevoegt aan de bredere omgeving.

Kenmerkend voor multifunctionele landbouw is dan ook de sterke verwevenheid tussen landbouw en leefomgeving. Het erf is niet alleen een plek van productie, maar ook een van ontmoeting, natuurbeheer en maatschappelijke dienstverlening. Daarmee ontstaat een duurzame(re) relatie tussen boer, voedsel, natuur en samenleving.

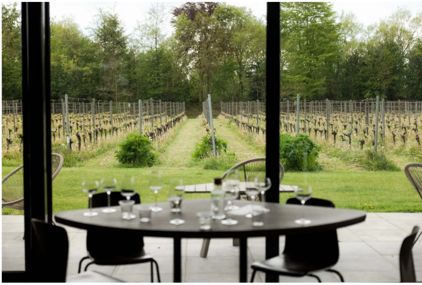

Investeren in relaties

Multifunctionele landbouw ontpopt zich tot een niet te negeren (f)actor. Eén die inspeelt op de behoefte aan een meer gedifferentieerd landelijk gebied, waarin naast gangbare landbouw – primair gericht op voedselproductie - ook ruimte bestaat voor bedrijfsmodellen die sterk(er) verbonden zijn met natuur, landschap, recreatie, zorg en leefomgeving. Achter multifunctionele landbouw gaat een vernieuwend perspectief op landbouwontwikkeling schuil, waarbij relaties met de omgeving centraal staan.

> “ *Multifunctionele landbouw vraagt om ‘relationaliteit’: het vermogen om productieve verbindingen te organiseren tussen erf en leefomgeving, tussen landbouw, landschap en gemeenschap.*

Waar monofunctionele landbouw sterk is georganiseerd rond rationaliteit en efficiëntie, vraagt multifunctionele landbouw nadrukkelijk ook om ‘relationaliteit’: het vermogen om productieve verbindingen te organiseren tussen erf en leefomgeving, tussen landbouw, landschap en gemeenschap (zie schema hieronder). Multifunctionele bedrijven verbinden de agrarische praktijk van voedsel aan die van natuur en samenleving. Daaraan kleeft soms de romantiek van kneuterigheid en kleinschaligheid. Maar dat is onterecht: alleen al in dit magazine komen uitermate professioneel opererende bedrijven aan bod met meer dan 50 medewerkers. Toekomstbestendig ondernemen kan immers alleen als er een rendabele boterham te verdienen valt, wat in sommige gevallen ook grootschaliger werken betekent.

Twee perspectieven op landbouw

Het onderscheid tussen monofunctionele en multifunctionele landbouw laat zien hoe de rol van landbouw verbreedt: van producent van voedsel naar mede-vormgever van de kwaliteit van de leefomgeving. Daarmee vormt ze een belangrijke bouwsteen voor brede welvaart in het landelijk gebied.

Monofunctionele landbouw	Multifunctionele landbouw
Primair gericht op voedselproductie	Combinatie van voedselproductie met maatschappelijke functies
Focus op schaal, efficiëntie en specialisatie	Focus op verweving, gebiedskwaliteit en maatschappelijke meerwaarde
Verdienmodel (vooral) via wereldwijde voedselmarkt	Verdienmodel via (lokale) markt, diensten en maatschappelijke waarde
Sterke sectorale oriëntatie	Sterke verbinding met omgeving en gebiedsopgaven
Belangrijk voor voedselproductie en export	Belangrijk voor natuur, regionale vitaliteit en leefbaarheid

Groeiende behoefte aan multifunctionaliteit

Dat de belangstelling voor multifunctionele landbouw in Nederland groeit, is niet toevallig. Het landelijk gebied staat onder hoge druk. Naast voedselproductie is ruimte nodig voor natuurherstel, waterberging, klimaatadaptatie, energie, wonen en recreatie. De wachtlijsten voor zorg, kinderopvang en woonplekken lopen op. Tegelijkertijd neemt ook de druk op de landbouwsector zelf toe, onder meer door strengere milieuregels, hoge grondprijzen en onzekerheid over toekomstige verdienmodellen.

In de zoektocht naar een nieuw evenwicht tussen landbouw en leefomgeving wordt multifunctionele landbouw steeds vaker gezien als een relevant 'transitiepad'. Overheden, adviesorganen als de SER en Raad voor de Leefomgeving en infrastructuur, banken en maatschappelijke organisaties wijzen erop dat landbouwbedrijven in de toekomst waarschijnlijk sterker verbonden (moeten) zijn met maatschappelijke functies en gebiedsopgaven. Multifunctionele bedrijven kunnen in veel gebieden onderdeel zijn van de maatschappelijke oplossing, terwijl ze tegelijkertijd boeren een nieuw economisch perspectief bieden.

Multifunctionele landbouw maakt de bredere maatschappelijke waarde van de landbouw als leverancier van een veelheid van relevante (publieke en private) 'diensten' concreet zichtbaar. Daarop inspelen is niet alleen een beleidsmatige wens; ook in de praktijk verandert er veel. De cijfers laten een duidelijke toename zien in zowel het aantal multifunctionele bedrijven als de professionalisering van de sector. Hoewel de omzet van nevenactiviteiten op de totale omzet van de sector nog beperkt is, is wel opvallend dat dit deel sneller groeit dan die uit reguliere landbouwactiviteiten. Vooral zorglandbouw, recreatie en boerderijeducatie ontwikkelen zich (economisch) sterk.

> “ *Het ontstaat meestal niet vanuit een abstract beleidsdoel, maar vanuit ondernemers die zoeken naar nieuwe perspectieven voor hun bedrijf én hun omgeving.*

Omzet en aantal multifunctionele bedrijven

De economische betekenis van multifunctionele landbouw neemt gestaag toe. Nederlandse multifunctionele landbouwbedrijven realiseerden in 2023 een gezamenlijke omzet van ruim €1,6 miljard. Dat komt overeen met ongeveer 4 procent van de totale omzet van de primaire landbouwsector. Hoewel het aandeel in de totale landbouwomzet nog beperkt is, groeit multifunctionele landbouw relatief snel. Bovendien vertegenwoordigt zij meer dan alleen economische waarde: via zorg, recreatie, educatie, natuurbeheer en korte ketens levert zij ook een belangrijke bijdrage aan de kwaliteit van de leefomgeving en de vitaliteit van het platteland.

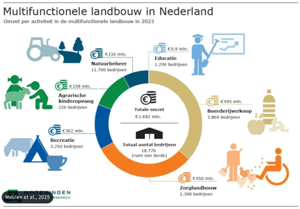

Meulen et al., 2025

De multifunctionele boer(in)

Voor dit magazine spraken we twaalf multifunctionele ondernemers uit heel Nederland. Hun verhalen laten zien dat er niet één soort multifunctionele boer(in) is. Multifunctionele landbouw is – per definitie - niet in één model te vangen. Diversiteit is de norm. Van natuurinclusieve wijnbouw tot zorglandbouw, van boerengolf tot theetuin: geen erf is hetzelfde. Toch zijn er in de weg die multifunctionele bedrijven en ondernemers hebben afgelegd ook duidelijke overeenkomsten zichtbaar:

Multifunctionaliteit ontstaat vaak door specifieke aanleiding

De overstap naar multifunctioneel ondernemen is zelden vrijblijvend. Vaak ligt er een concrete aanleiding aan ten grondslag. Marktprijzen staan onder druk, uitbreiding van de primaire productie is (op die specifieke plek) niet meer mogelijk, regelgeving verandert of persoonlijke omstandigheden vragen om een andere koers. Juist daardoor gaan boeren nadenken over nieuwe manieren om hun bedrijf toekomstbestendig te maken. Multifunctionaliteit ontstaat vaak op het snijvlak van economische noodzaak en persoonlijke ambitie.

Persoonlijke drijfveren bepalen de richting

Welke vorm multifunctionaliteit krijgt, hangt sterk samen met de ondernemer zelf. Creativiteit, gastvrijheid, zorgzaamheid of ondernemerschap bepalen mede welke activiteiten ontstaan. Veel ondernemers kiezen nadrukkelijk voor functies die passen bij hun persoonlijke interesses en familiegeschiedenis. Opvallend is daarbij de grote rol van boerinnen op multifunctionele bedrijven (tekstbox 2). Juist zij blijken vaak initiatiefnemer van verbreding, bijvoorbeeld via zorgactiviteiten, streekproducten, recreatie of educatie.

De leefomgeving bepaalt wat kansrijk is

Niet iedere vorm van multifunctionele landbouw past overal. De (fysieke) omgeving speelt een belangrijke rol in wat mogelijk én wenselijk is. Recreatie en natuurbeheer floreren vaak nabij natuurgebieden, terwijl zorglandbouw, kinderopvang of boerderijwinkels juist goed aansluiten bij dorpsranden en stedelijke gebieden. Ook maatschappelijke acceptatie is cruciaal. Multifunctionele landbouw vraagt contact met bezoekers, klanten, buren en overheden. Succes hangt daarom niet alleen af van ondernemerschap, maar ook van de mate waarin functies aansluiten bij de behoeften van het gebied en zijn bewoners.

De agrarische identiteit blijft centraal

Vrijwel alle ondernemers benadrukken dat zij zich in de eerste plaats boer voelen. Multifunctionele landbouw betekent niet dat de landbouw of de verbinding met het agrarische verdwijnt, maar dat zij wordt verbreed. Het ritme van de seizoenen, het werken met dieren en het leven met het landschap blijven de basis van het bedrijf. Tegelijkertijd verandert de rol van de ondernemer wel degelijk. Multifunctionele boeren zijn vaak ook gastvrouw of -heer, zorgverlener, opleider, marketeer of gebiedspartner. Dat vraagt andere vaardigheden én meer contact met de samenleving.

Risicospreiding maakt bedrijven weerbaarder

Veel ondernemers noemen multifunctionaliteit ook als manier om risico's te spreiden. Daarmee treden ze in de voetsporen van hun verre voorgangers. Die wisten al dat wanneer inkomsten uit één tak tegenvallen, andere activiteiten stabiliteit kunnen bieden. Daardoor ontstaat meer ruimte om te investeren in duurzaamheid, natuurbeheer of nieuwe verdienmodellen. Multifunctionele landbouw blijkt daarmee niet alleen maatschappelijk relevant, maar op bedrijfsniveau ook economisch robuust.

Een sterke en onzichtbare kracht: vrouwen op het platteland

2026 is door de Verenigde Naties uitgeroepen tot het internationale jaar van de boerin. Dat benadrukt het groeiende besef dat vrouwen een cruciale rol spelen in de toekomst van landbouw en platteland, terwijl die rol in beleid, statistieken en beeldvorming nog vaak onderbelicht blijft. Omdat veel landbouwbedrijven officieel op naam van de man staan geregistreerd, verdwijnen vrouwen gemakkelijk in de cijfers. In werkelijkheid zijn zij op een groot deel van de agrarische bedrijven actief betrokken bij het bedrijf en de activiteiten op het erf.

Juist in (multifunctionele) landbouwbedrijven blijken vrouwen vaak een drijvende kracht achter activiteiten voor verbreding en vernieuwing. Dat beeld herkennen we ook in de verhalen in dit magazine. Het zijn regelmatig de vrouwen die het initiatief nemen voor zorglandbouw, recreatie, educatie, streekproducten of boerderijverkoop. Onderzoek laat zien dat zij vaak sterk zijn in het verbinden van bedrijf en leefomgeving, met veel aandacht voor de duurzame en sociale kant van het ondernemerschap.

Die kracht verdient meer erkenning. In statistieken, subsidies en regelingen, maar ook in het verhaal dat we vertellen over de toekomst van het platteland. Want wie wil begrijpen hoe het landelijk gebied verandert, moet ook oog hebben voor de vrouwen die de verandering mede vormgeven. Dat vraagt ten slotte ook iets van de vrouwen zelf, die zichzelf in de praktijk vaak wegcijferen. De krachtige ondernemende vrouwen in dit magazine (Ella, Henriëtte, Esther, Esther, Ida, Martine, Felicia, Jantiene, Eline, Marianne, Petra, Corinna, Mariet, Aly, Iris en Corinne) laten zien dat het ook anders kan.

Waar multifunctionaliteit vastloopt

Steeds meer ondernemers bewegen naar multifunctionaliteit en ontwikkelen daarvoor plannen. Ondanks het groeiende enthousiasme, lopen (beginnende en ervaren) multifunctionele ondernemers in de praktijk echter vaak tegen dezelfde problemen aan. Het grootste knelpunt voor de realisatie van plannen is niet het gebrek aan ideeën of ondernemerschap, maar de manier waarop regels, omgevingsbeleid en ruimtelijke ordening zijn georganiseerd.

Veel regelgeving rond de inrichting van het landelijk gebied is nog gebaseerd op een klassieke scheiding of zonering van functies: landbouw hier, recreatie dáár, zorg elders. En als het over de landbouw gaat, staat de agrarische functie, gericht op (enkel) voedselproductie, vaak nog voorop. Multifunctionele bedrijven passen daardoor regelmatig niet binnen bestaande planologische bestemmingen of lopen vast in ingewikkelde vergunningstrajecten. Dat geldt ook wanneer bestaande multifunctionele bedrijven succes boeken, en de (vergunde) nevenactiviteit sneller groeit dan de agrarische hoofdtak.

Ondernemers lopen in de praktijk vaak aan tegen:

- ingewikkelde vergunningprocedures;
- beperkingen op nevenactiviteiten;
- onduidelijkheid over regelgeving;
- verschillen tussen gemeenten;
- langdurige procedures;
- beperkte ruimte voor maatwerk.

Zo wordt het ‘oogsten’ van de maatschappelijke meerwaarde en potentie van multifunctionele landbouw belemmerd. Deze vorm van landbouw beweegt zich immers per definitie tussen bestaande functies en categorieën. Het succes van multifunctionele bedrijven hangt vaak af van integraal denken (en doen) door gemeenten, terwijl regelgeving nog sterk sectoraal is georganiseerd. Achter die regels schuilt een handelingsverlegenheid om buiten de (verouderde) kaders te treden.

> *Niet alleen toetsen en begrenzen, maar vooraf meedenken over hoe multifunctionele landbouw ruimtelijk mogelijk gemaakt kan worden.*

De Omgevingswet als kans

De komst van de Omgevingswet biedt echter mogelijkheden om multifunctionele landbouw de komende jaren — letterlijk én figuurlijk — meer ruimte te geven in het landelijk gebied en de beweging te maken van slechts één naar meerdere landbouwrecepten. De wet vertrekt vanuit een andere benadering van de leefomgeving. Niet afzonderlijke sectoren staan centraal, maar de samenhang tussen waarden, functies en belangen in een gebied. Dat biedt kansen voor functiemenging en gebiedsgerichte combinaties van landbouw, natuur, recreatie, zorg en ontmoeting.

De Omgevingswet geeft gemeenten en provincies meer ruimte om:

- integraal naar gebieden te kijken;
- maatwerk toe te passen;
- functies te combineren;
- doelen aan initiatieven te koppelen;
- lokaal initiatief mogelijk te maken.

Het werken in de geest van de Omgevingswet vraagt ook om sociale innovatie van overheden. Niet alleen toetsen en begrenzen, maar vooraf meedenken over hoe multifunctionele landbouw ruimtelijk mogelijk gemaakt kan worden. In de praktijk is dat nog niet vanzelfsprekend. Veel gemeenten zoeken nog naar manieren om multifunctionele landbouw goed te verankeren in omgevingsvisies en -plannen.

Daar ligt een belangrijke opgave voor de komende jaren. Veel bestaande bestemmingsplannen voor het buitengebied zijn nog gebaseerd op een relatief eenzijdige invulling van de agrarische functie, met weinig ruimte voor bedrijfsgebonden nevenactiviteiten of combinaties van functies op het erf. De overgang naar nieuwe omgevingsplannen biedt gemeenten de kans om multifunctionele landbouw nadrukkelijker te verankeren in het ruimtelijk beleid. De experts in dit magazine leggen uit hoe dat er in de praktijk uit kan zien.

Drie bewegingen zijn cruciaal

Waar de relatie tussen landbouw, landschap en gemeenschap opbloeit, floreren multifunctionele bedrijven. Ze creëren nieuwe banen in het buitengebied, versterken de biodiversiteit, verbreden de voedselvoorziening en dragen bij aan zorg, recreatie en leefbaarheid. Maar die verbinding ontstaat niet vanzelf. Ze vraagt ruimte en flexibiliteit van ondernemers, overheden en samenleving. Om multifunctionele landbouw de komende periode verder te brengen, zijn drie bewegingen cruciaal:

1. Geef multifunctionele landbouw planologisch meer ruimte

Een van de grootste knelpunten voor multifunctionele ondernemers is de manier waarop regelgeving en ruimtelijke ordening nog vaak zijn gebaseerd op een klassieke scheiding van functies en – in het spoor daarvan - een enkelvoudige kijk op landbouw en landelijk gebied. Terwijl de Omgevingswet juist ruimte biedt om breder naar het boerenerf te kijken, ontbreekt het gemeenten in de praktijk vaak nog aan kennis, ervaring en capaciteit om die mogelijkheden goed te benutten.

Ruimte creëren voor multifunctionele ondernemers vraagt om het benutten van flexibiliteit in omgevingsplannen, duidelijkere kaders voor vergunningverlening en maatwerk. Niet iedere (neven)activiteit is overal in het landelijk gebied passend, maar multifunctionele landbouw vraagt wel om een ruimtelijk beleid dat beter aansluit bij de veranderende werkelijkheid. En dus bij de meervoudigheid van landbouw en landelijk gebied in Nederland, voorbij voedselproductie alleen.

2. Verbind het boerenerf met gebiedsopgaven

Multifunctionele landbouw krijgt extra sociaaleconomische en ecologische waarde wanneer de stap wordt gezet van afzonderlijke erven naar bredere gebiedsopgaven. Die opgaven verschillen per gebied, maar juist in overgangszones rond natuurgebieden, beekdalen, veenweidegebieden en stadsranden kunnen multifunctionele bedrijven bijdragen aan maatschappelijke doelen op het vlak van bijvoorbeeld waterbeheer, biodiversiteit, recreatie en leefbaarheid.

Die koppeling komt niet vanzelf tot stand. In de praktijk begint multifunctionaliteit meestal bij individuele ondernemers, terwijl overheden vaak pas aansluiten wanneer vergunningen nodig zijn. Daardoor blijven – tussentijds - kansen liggen om multifunctionele landbouw sterker te verbinden met bredere maatschappelijke opgaven. Dat vraagt meer gebiedsgericht denken, zowel van ondernemers als overheden. Waar liggen kansen voor functieverweving? Welke vormen van multifunctionele landbouw passen bij het landschap en de opgaven van een gebied? En hoe kan die ontwikkeling actief worden ondersteund?

3. Bouw aan een regionaal verhaal

Multifunctionele landbouw is geen wondermiddel of duizenddingendoekje voor een duurzaam platteland. Het werkt vooral dáár waar een goede verbinding ontstaat tussen bedrijf, landschap, markt en gemeenschap. De verhalen in dit magazine laten zien dat multifunctionele ondernemers vaak bouwen aan nieuwe relaties met hun omgeving — via streekproducten, recreatie, educatie, natuurbeheer of zorg.

Tegelijkertijd vraagt die ontwikkeling ook tijd, investeringen en maatschappelijk draagvlak. Soms blijkt een initiatief onvoldoende aan te sluiten bij de omgeving of ontbreekt de markt. Waar multifunctionele landbouw wel tot bloei komt, ontstaan nieuwe verhalen over het platteland: verhalen van verbondenheid, ondernemerschap en zorg voor landschap en leefomgeving.

Juist daarin schuilt ook een belangrijke - culturele - kracht voor regionale ontwikkeling. Regio’s met aantrekkingskracht op bewoners, bezoekers en toeristen beschikken vaak over een sterk en herkenbaar verhaal, geworteld in landschap, erfgoed, voedsel en identiteit. Multifunctionele landbouw kan bijdragen aan dat regionale narratief, doordat zij het boerenerf opnieuw verbindt met streekproducten, gastvrijheid, landschap en lokale gemeenschap.

> “ *Multifunctionele landbouw is geen vervanging van bestaande, gangbare landbouw, maar een steeds belangrijker en aanvullend model binnen een gedifferentieerd landbouwsysteem.*

Een multifunctioneel platteland als toekomstperspectief

Multifunctionele landbouw is geen vervanging van bestaande, gangbare landbouw, maar een steeds belangrijker en aanvullend model binnen een gedifferentieerd landbouwsysteem. Een systeem dat ruimte biedt aan meer verweven, gebiedsgerichte en maatschappelijk verbonden boerenpraktijken. De verhalen in dit magazine laten zien dat multifunctionele boeren al volop bouwen aan nieuwe verbindingen tussen hun bedrijf en de samenleving. Met een vrolijke drukte op het erf als resultaat. Het bruist van de activiteit.

Dat maakt multifunctionele landbouw uiteindelijk niet alleen een economisch of ruimtelijk vraagstuk, maar ook een maatschappelijke keuze. Hoe kijken we naar de toekomst van de landbouw? Alleen als een sector die zo efficiënt mogelijk produceert, of ook als producent van brede welvaart en (mede)vormgever van een aantrekkelijke leefomgeving, waarin voedselproductie, natuur, gezondheid en gemeenschapsvorming met elkaar verbonden zijn?

De Omgevingswet biedt kansen om die bredere benadering van landbouw meer ruimte te geven. Niet door overal dezelfde oplossing na te streven, maar juist door gebiedsgericht maatwerk en functiecombinatie mogelijk te maken. De vraag is daarmee niet óf multifunctionele landbouw een plek verdient in het landelijk gebied van de toekomst, maar hoe we de potentie ervan maximaal kunnen benutten.

Meer weten? Leestips:

Basset, Francesco. (2023). The Evaluation of Social Farming through Social Return on Investment: A Review. Sustainability. 15. 3854. 10.3390/su15043854.

Basset, Francesco & Giarè, Francesca & Senni, Saverio & Soriano, Barbara. (2025). A New Integrated Framework to Assess the Impact of Social Farming on Sustainability and Rural Development: A Case Study in Lazio. Sustainability. 17. 1715. 10.3390/su17041715.

Borgi, Marta & Collacchi, Barbara & Correale, Cinzia & Marcolin, Mario & Tomasin, Paolo & Grizzo, Alberto & Orlich, Roberto & Cirulli, Francesca. (2020). Social farming as an innovative approach to promote mental health, social inclusion and community engagement. Annali dell'Istituto superiore di sanita. 56. 206-214. 10.4415/ANN_20_02_10.

Diamanti, G., M.vanSanten, J.Duncan, and B.Bock. 2026. “Where Are the Women Farmers? The Gendered Effects of the European Union's Common Agricultural Policy 2023–2027.” Sociologia Ruralis66, no. 1: e70022. https://doi.org/10.1111/soru.70022

Harmanny, K. S., Verburg, P., & Schulp, C. (2025). Assessing contract solutions for agricultural public goods in the Netherlands. *International Journal of Agricultural Sustainability*, *23*(1). https://doi.org/10.1080/14735903.2025.2524258

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. (2022). *Toekomst Landbouw* (Kamerbrief).

OECD (2001). *OECD Annual Report 2001*, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/annrep-2001-en.

OECD (2001). *Multifunctionality: Towards an Analytical Framework*, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/9789264192171-en.

PBL (2025). *Landbouw- en Natuurverkenning: Zoeken naar een nieuwe balans tussen landbouw en natuur in 2050.* Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving (in samenwerking met WUR en Deltares).

Tulla, A.F.., Vera, A., Valldeperas, N. & Guirado, C. (2018). Social Return and Economic Viability of Social Farming in Catalonia: A Case-Study Analysis. *European Countryside*, *10*(3), 398-428. https://doi.org/10.2478/euco-2018-0023

Renting, H., Rossing, W., Groot, J., Van der Ploeg, J., Laurent, C., Perraud, D., Stobbelaar, D., & Van Ittersum, M. (2009). Exploring multifunctional agriculture. A review of conceptual approaches and prospects for an integrative transitional framework. *Journal of Environmental Management*, *90*(Suppl. 2), S112–S123. https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2008.11.014

Rli (2026). *Grond voor verbetering: over de rol van grond in het landelijk gebied*. https://www.rli.nl/publicaties/2026/advies/grond-voor-verbetering

SER. (2021). *Naar duurzame toekomstperspectieven voor de landbouw: Verkenning naar een landbouwakkoord*. https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/adviezen/2021/duurzame-toekomstperspectieven-landbouw.pdf

Rabobank. (2026). *Agrofoodvisie: samen op weg naar een voedselsysteem met True Value*. https://www.rabobank.nl/kennis/b011508027-agrofoodvisie-samen-op-weg-naar-een-voedselsysteem-met-true-value

Van Huylenbroeck, G., Vandermeulen, V., Mettepenningen, E., & Verspecht, A. (2007). Multifunctionality of agriculture: A review of definitions, evidence and instruments. *Living Reviews in Landscape Research*, *1*(3). https://doi.org/10.12942/lrlr-2007-3